

کانت و مسأله آزادی

محمود خاتمی

استاد دانشگاه تهران

نشر

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
وضعیت فهرست نویسی
یادداشت
یادداشت
موضوع
موضوع
موضوع
موضوع
موضوع
رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی

: خاتمی، محمود
: کانت و مسأله آزادی/ محمود خاتمی.
: تهران: نشر علم، ۱۳۹۸.
: ۲۸۵ص. ۱/۴×۵/۲۱ + س.م.
: ۹۷۸-۶۲۲-۲۴۶-۰۷۰-۹
: فبا
: ص.ع. به انگلیسی : Mohmoud Khatami. Kant and the problem
: of liberty.
: کتابنامه : ص. [۲۸۱] - ۲۸۳ + همچنین به صورت زیرنویس.
: نمایه
: کانت، ایمانوئل، ۱۷۲۴ - ۱۸۰۴م. -- دیدگاه درباره آزادی
: Kant, Immanuel -- Views on liberty
: کانت، ایمانوئل، ۱۷۲۴ - ۱۸۰۴م. -- نقد و تفسیر
: Kant, Immanuel, 1724 - 1804 -- Criticism and interpretation
: آزادی -- فلسفه Liberty -- Philosophy
: انسان‌شناسی -- فلسفه Anthropology -- Philosophy
: ۲۷۹۹B
: ۱۹۳
: ۵۹۲۵۶۴۶

کانت و مسأله آزادی

دکتر محمود خاتمی

(استاد دانشگاه تهران)

چاپ اول : ۱۳۹۸

تیراژ : ۵۵۰ نسخه

لیتوگرافی : کوثر

چاپ : آزاده

خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری

بن بست گرانفر، پلاک ۴، تلفن ۶۶۴۱۲۳۵۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۶۲۲-۲۴۶-۰۷۰-۹

فهرست مطالب

پیشگفتار ۹

فصل اول. طرح اصلی کانت ۱۲

مرحله اول. انسان‌شناسی ۱۵، مرحله دوم. آزادی و فعلیت یافتن طبیعی-تاریخی انسان ۱۷، مرحله سوم. مدینه فاضله ۱۸ آزادی: طریقت یا موضوعیت؟ ۱۹

فصل دوم. مقاله انسان: انسان‌شناسی تجربی ۲۱

الف. زمینه‌ها: بحث ۲۲، ب. انسان‌شناسی: منظر پراگماتیک ۲۷

فصل سوم. مسئله ساز انسان‌شناسی استعلایی ۵۲

الف. انقلاب کپرنیکی ثابت / اصوات انسان ۵۳، ب. انقلاب کپرنیکی و معرفت انسانی ۵۵، ج. انقلاب کپرنیکی و اخلاق ۶۵، د. انقلاب کپرنیکی و حکم ۹۳، اول. تحلیل حکم ذوقی ۱۰۵، دوم. تحلیل حکم والایی ۱۱۰، ه. انقلاب کپرنیکی کانت و دین ۱۱۳

فصل چهارم. آزادی: طرح مسأله ۱۱۹

الف. طرح مسأله ۱۲۰، ب. اراده و اراده آزاد ۱۲۵، ج. اراده و اراده و معنی ۱۲۸، د. آزادی در نقد عقل محض ۱۴۲، ه. آزادی در نقد عقل عملی ۱۴۲، و. آزادی در نقد قوه حکم ۱۵۴، ز. قوه حکم و آزادی ۱۵۷، ح. آزادی و شناخت حقوق عقل عملی بر عقل نظری ۱۶۳

فصل پنجم. عقلانیت: آزادی اندیشه ۱۶۹

الف. پرسش روشنگری: عقلانیت و آزادی ۱۶۹، ب. آزادی اندیشه ۱۷۳

فصل ششم. عقلانیت: آزادی انتخاب ۱۷۹

- الف. آزادی انتخاب: قانون اخلاقی ۱۷۹، ب. انتخاب: آزادی استعلایی ۱۸۱،
ج. انتخاب: آزادی و تکلیف ۱۸۲، د. انتخاب: اراده خودمختار ۱۹۳

فصل هفتم. آزادی: تاریخ و طبیعت ۱۹۷

- الف. طرحی برای تاریخ نوع انسان ۱۹۷، ب. طبیعت: عالم پدیداری ۲۰۲
ج. آزادی، طبیعت و تاریخ ۲۰۶، د. ارکان تحقق تاریخی حقیقت انسان ۲۱۰
(ب) ایده رفعت ۲۱۱، (۲) قانون مندی ۲۱۸، (۳) غایت مندی ۲۱۹

فصل هشتم. آزادی: مدینه فاضله ۲۲۵

- الف. زمینه بحث ۲۲۵، ب. تاریخ و مدینه فاضله ۲۲۶، ج. مدینه فاضله: حاکمیت
اراده خیر ۲۲۸، د. مدینه فاضله: مکتب غایات ۲۳۲، ه. تحقق مدینه فاضله ۲۳۵

فصل نهم. آزادی: مسأله حق ۲۳۷

- الف. تعریف حق ۲۳۷، ب. حق آزادی، ۲۴۰ ج. تعیین حق ۲۴۳، ج. ۱. نسبت
حق و تکلیف ۲۴۷، ج. ۲. نسبت حق و سیاست ۲۵۰، ج. ۳. نسبت حق و اقتصاد ۲۶۱

خاتمه ۲۶۵

پیوست ۲۶۹

نکاتی در مقایسه رالز و کانت ۲۶۹

فهرست کتاب‌ها ۲۷۹

فهرست اعلام ۲۸۱

هگل،^۱ فیلسوف مشهور آلمانی، حقیقت فلسفه کانت^۲ را عقلانیت آزاد دانسته، و تعین عقلانیت و تحقق اندیشه را با آزادی ملازم کرده است.^۳ مارتین هیدگر هم نوشته است: "کانت جایگاه والایی در تاریخ مسائل آزادی دارد؛ برای اولین بار، کانت مسأله آزادی را تصریحاً در ارتباطی ریشه‌ای با مسائل اصلی متافیزیک قرار داد."^۴ او هم مانند هگل

^۱ Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831)

^۲ Immanuel Kant (1724-1804)

^۳ بنابه تفسیر هگل، فیلسوف کانت، اندیشه و عقلانیت کل جامع (الکل فی الکل: alles in allem) و لذا فیلسوف است و از غیر آزاد. و "چنین است که آزادی بازشناخته می‌شود." هگل می‌نویسد:

Der Standpunkt der Kantischen Philosophie ist, daß das Denken durch sein Rasonnement dahin kam, sich in sich selbst als absolut und konkret, als frei, Letztes zu erfassen. Es erfaßte sich als solches, daß es in sich alles in allem sei... Das Wahre der Kantischen Philosophie ist, daß das Denken als konkret in sich, sich selbst bestimmend aufgefaßt ist; so ist die Freiheit anerkannt. (Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie. Werke*, in zwanzig Bänden. Band 18, Frankfurt am Main 1979. Dritter Abschnitt. S. 330.)

^۴ Kant in der Geschichte des Freiheitsproblems eine ausgezeichnete Stellung einnimmt. Kant bringt das Problem der Freiheit zum erstenmal ausdrücklich in einen radikalen Zusammenhang mit den Grundproblemen der Metaphysik. (Martin Heidegger, *Vom Wesen der menschlichen Freiheit: Einleitung in die Philosophie, Gesamtausgabe*. Band 31,

آزادی را نزد کانت با ذات انسان مرتبط می‌داند. سخن ایشان بدرستی حکایت از این واقعیت دارد که کانت در طرح فلسفی خود نه فقط به آزادی جایگاه خاصی داده است، بلکه آن را نهاد عقلانیت و ماهیت انسانی دانسته است. اما البته این دو فیلسوف بزرگ آموزه عمیق آن معرکه فلسفه مدرن را در جهت اهداف فلسفی خود تفسیر کرده‌اند. غرض از این رساله آن است که ضمن تمکین این واقعیت که نزد کانت آزادی در ذات انسان از آن حیث که موجودیست عاقل، نهادینه است، نشان دهیم که کانت آزادی را همچون طریقی برای وصول به یک مدینه فاضله به کار می‌گیرد، و از این حیث آزادی فی نفسه لغیره است به این معنی که بنا به مبانی کانت موضوعیت آن عین طریقیست آن است.

کانت در طرح نوینی که با انقلاب کپرنیکی خود در فلسفه درانداخت، دورنمای مدینه‌ای فاضله را ترسیم نمود که فراراه انسان و در پایان تاریخ همچون غایت استکمال استعدادهای بشر و تهذیب عقلانیت نوعی انسان به عنوان موجود عاقل بما هو عاقل ظهور خواهد کرد. این مدینه فاضله به تمام ذات خود انسانی، و ماهیتاً اخلاقی است، و وصول و دستیابی به این مدینه فاضله هم آزادی است که بدون آن نه امکان اخلاق وجود دارد و نه امکان تحقق انسانیت و نه شکل‌گیری آن مدینه فاضله. به این معنی، در کلان‌طرح فلسفی کانت، آزادی مسئله‌ای زیربنایی و

نهادین است. کانت با شکوه بسیار از این آزادی یاد کرده است، و می‌نویسد که این همانست که مردمان بزرگی در راه تحصیل آن مجاهدت کرده‌اند.^۱

در این رساله، ما از همین منظر به طرح مسأله آزادی همچون طریق وصول انسان به مدینه فاضله‌ای اخلاقی خواهیم پرداخت.^۲ بدین منظور، نخست ترسیمی از مراحل اصلی کلان‌طرح کانت برای وصول به این مدینه فاضله رسم می‌کنیم (فصل اول) تا افق لازم برای طرح مسأله آزادی به عنوان ذات ماهیت عقلانی انسان در مباحث بعد ترسیم شود؛ آنگاه به بحث انسان‌شناسی فرد کانت در دو بخش تجربی (فصل دوم) و استعلایی (فصل سوم) می‌پردازیم. اولاً جایگاه انسان در نظام فلسفی کانت، و ثانیاً نسبت آن با آزادی معاصر بود (فصل چهارم)؛ آنگاه، در پرتو این مباحث، از نسبت آزادی با عقلانیت ضمن بحث در آزادی اندیشه (فصل پنجم) و آزادی انتخاب (فصل ششم) سخن خواهد رفت، و

^۱ "Nur! so großen Bemühungen, die sich die größten Männer um die Freiheit des menschlichen Verstandes gegeben haben, sollte man da wohl Ursache haben zu befürchten, daß ihnen der Erfolg derselben mißfallen werde? (Immanuel Kant *Gedanken von der wahren Schätzung der lebendigen Kräfte*. herausgegeben von Otto Buek. **Sämtliche Werke**. Sechster Band; III: Leipzig: Verlag der Dürr'schen Buchhandlung. 1907. S.6.)

^۲ این رساله در اصل تدوین درس‌گفتاری است که در نیمسال اول سال تحصیلی

سپس از بستر طبیعی-تاریخی که آزادی در آن شکوفا می شود (فصل هفتم) و به مدینه فاضله دست می یابد، (فصل هشتم) بحث می کنیم؛ و نیز از مهمترین کاربردهای آزادی در جهت وصول به این مدینه، یعنی مسأله حق و سیاست سخن می گوئیم (فصل نهم). خاتمه و پیوستی هم خواهیم آورد که حاوی برخی نکات است.

اکنون ابتدا بحث را با ترسیم خطوط کلی کلان طرح کانت آغاز می کنیم.